

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

**A nógrádi letelepedett cigányság
foglalkozási viszonyai
1820-1850 között**

A XVII. század vége felé 1679-ben a megye vezetői egyik rendeletükben még így nyilatkoznak a cigányságról: „a cigányok istentelen népét — amint azt a megye nemes és mágnás urainak egyhangú állásfoglalása alapján elrendeltek — bárki a megye területén szabadon, minden könyörület nélkül elfoghatja, holmijától megfoszthatja, és üldözheti” 1. Valószínűleg a nagyfokú munkaerőhiány is közrejátszott az 1691-es statútum megfogalmazásánál, amikor szavakban a szigorúságot megtartva, de a letelepedés lehetőségét megadja e népcsoportnak szigorú felügyelet mellett. A letelepedést engedélyhez, utipasszus használatához, a vajdák közvetítésével a szolgabírók és alispánok ellenőrzéséhez kötik². A XVIII. században szinte minden jelentősebb földesúr telepített jobbágyfalvaiba cigányokat. A telepítések részben sikeresek voltak, mert a források szerint, és úgy néz ki, hogy a XVIII. század végére ezek a cigánycsaládok tartósan megtelepedtek a községekben. Ez a letelepedés nem egy önkéntes folyamat volt, hanem az államhatalom kényszerítette erre a cigányságot, de fő célját, hogy a cigányság földművelővé váljon, el nem érte. Nem állíthatjuk bizonyossággal, hogy a nógrádi cigányság a XVIII. század második felében, vagy akár a XIX. század első felében teljesen helyhez kötött lett volna. Legfeljebb mai szóval állandó lakhelye volt, hisz voltak olyan foglalkozások a XX. században is — pl. a szegkovácsolás mellett a vándorköszörűség — amelyek művelői csak a családot tarthatták egy helyen, de a családfőnek faluról-falura járva kellett a kenyerét keresnie. A cigányközösségek termelőire jellemző volt az, hogy ők saját maguk részére sohasem termeltek. Termelői tevékenységük mindig a cigányközösségen kívüliek számára jelenthetett használható árut, mert nem valószínű, hogy a szöveget, teknőt, fakanalat a közösség számára készítették. A cigányközösség részére a fogyasztó a nem cigány, hanem a jobbágy volt. A cigányság számára maradt tehát a közösség teherbírásán alapuló periférikus munka, illetve azon tevékenységek elvégzése, amelyre, vagy amelyekre a jobbágyközösségeknek ideiglenesen, vagy huzamosan szükségük volt. Másik oldalról az a tény, — hogy a jobbágyközösségek számára ócskavasból, öreg szerszámokból láncokat, kapcsokat, fűrókat, szögeket, és más eszközöket is tudtak készíteni, egyesek értettek a lovak patkolásához, sőt gyógyításához is,

1 NML. IV. 1. a. Kgy. jkv. 1679. Közölve: Kolozsváry — Óvári IV. 1. 420. p.

2 NML. IV. 1. a. Kgy. jkv. 1691. 151-152. p. 5. k.

nem kevésbé a lovak adásvételéhez, — hasznossá tette őket a földesúri gazdaságokban is. Ez utóbbiaknak ingyen munkást is jelentett a kor szokásainak megfelelően, hisz a cigányok jogállása zsellér volt. Ezek a megállapítások nem vonatkoznak a 19. században Magyarországon megjelenő vándor (oláh) cigányságra.

A nógrádi cigányság a reformkorban

Mocsáry 1826-ban megjelent munkájában „Azon híjjánosságok és fogyatkozások mellyeknek orvoslása szükséges” utószószerű fejezetében a 23. pontban így ír a cigányokról: „A Zsigányok most is abban az állapotban vannak a melyben ez előtt több századokkal voltak. Musika, kovácsolás, vagy lovakkal való csere a férfiak foglalatossága, az asszonyok pedig fazékkal járván házról, házra, férjeik és gyermekeik számára nyerekednek, és így ezek is készből akarnak élni. Igaz, hogy Mária Terézia kegyes királynénk idejében széljel osztották azoknak gyermekeit, de nem folytatván ez tovább hasztalan adatott nekik az új Magyar nevezet, vissza estek a maradék régi állapotukba. Miért nem szoríthatnának ezek, mint a közösség terhére élők, paraszti munkákra?”³ Az elmarasztaló sorokból valószínűleg több jut a már többször említett vándor oláh cigányoknak, mint annak az egy-kétezer letelepedettnek, akik a falvak szélén kezdik kiépíteni a 19. század elején cigánytelepeiket. Mocsáry keserűen kérde azt — ami egyben az előző század akaratának kudarca is volt — „Miért nem szoríthatnának ezek [mármint a cigányok] ... paraszti munkára?” A beilleszkedést csak a földművelés eltanulása jelentette a kortárs számára.

A megye is foglalkozott a cigánykérdéssel. Ennek egyik érdekes dokumentuma az 1826. évi országgyűlési követutatisítás. Az országgyűlési követeket az alábbi utasításokkal látták el: „A cigányoknak a Polgári Társaság hasznosabb tagjaivá leendő formálására nézve ... ezen célt leginkább úgy lehetne elérni, hogy ezen emberek még gyermekkorukban valamely állandó Polgári Élet részére hasznos foglalatosságra formáltatnának. Ezen okon fogva a Követ Urak oda utasíttatnak, hogy midőn a nevelésről és a kisebb falusi iskolákról és tanítás módjáról lészen a tanácskozás, a Haza Rendjeit, az Emberek miként lehető civilizatiója és már gyermekkorban erre leendő alkalmaztatásukra nézve figyelmesebbé tegyék.” Magában az elképzelés nagyon szép gondolat, de ehhez iskolák is kellett volna. A korabeli falvak iskolaállapotáról így ír egy ugyan-csak kortárs szemtanú: „Igen sokat olákhhoz, kunyhókhoz hasonlíthatom. Roskadozó, rongyos szurtos külsejű ... nyomorult iskolaházak.”

Miután a cigánygyermek felemelkedését célzó iskolai oktatásról szóltak, így folytatják a követi utasítást: „... a természetes szabadsággal sem a muzsikálásnak, sem a lóval való kereskedésnek egészében leendő eltiltása nem egyeztethető meg ...” (nem értenek vele egyet). S mi ez, ha nem a felvilágoso-

³ Mocsáry: Nemes Nógrád Vármegyének Históriái, Geographiai és Statistikai Esmertetése Pest, 1820. IV. k. 259. p.

dás eszméinek átültetése egy követi utasításba? A továbbiakban azonban „... a Polgári Hatalom által kemény fenytéssel ...” fenyegetik meg az úgynevezett „... tsapatokban vándorolni szokott oláh cigányok(at), akik pedig tsak tsalással és toluajsággal szerzik meg élelmeiket, ezen kóborlástól tellyességgel tiltassanak el.”

Hasonló, de sokkal erélyesebb, hathatósabb intézkedéseket követel „Tolna vármegye Közönsége” a helytartótanáctól. A követelést a megye átirat formában megküldi többek között Nógrád vármegye törvényhatóságának is.⁴

Az átirat első részében a kóborló (valószínűleg oláh cigányokról van szó) cigányok ártalmas tetteiről „csalás”, „orzás”, „rablás”, bűntettekről szólva, a vármegye sürgeti: „... hogy e bajokon minél előbb és minél hathatósabban segítssék.” A segítséget a helytartótanáctól várva a következő javaslatot teszi a vándorcigányok megrendszabályozására, amihez kéri más megyék hathatós segítségét is. Az országos szervek „valamely országos, és összpontosult közmunkát rendelni, és kijelölni méltóztassék, a hová a hasonló Cigány Csapatokat az eddiginél már biztosabb következással utasíttathassanak a Törvényhatóságok által, és ott felvigyázat alatt foglalatoskodtatván, s így nemcsak élelmüket, önmagukat a közösség minden további terhe nélkül munkával megszerezhessék, hanem dologhoz szoktatvatván, de ott egyszersmind gyermekeikre is, és ezeknek oktatása, és nevelésére kívánatos figyelem fordíttatván, majd Nálók is a sátorozó vándorlás vad ingerét csak hamar a telepedés és lakás szelídebb, nemesebb vágya nyomja el, az által pedig a polgáriasodás útján és segedelmével az eddig henye nyomorgott és veszedelmes kóborlókból munkás, tehetős, hasznos föld és kézművesek válhassanak.” Eddig az idézet. És álljon itt mellette a helytartótanács ugyancsak a megyékhez küldött válasza: „Oly közös hely — hangzik a válasz — hol az állandó lakás nélkül szűkölködő, vagy Csapatonként kóborló cigányok hasznos foglalatosságokra fordíthatnának, vagy élelmüket a közösség terhe nélkül kereshetnék, mostanság az országban ki nem jelenthetvén”. Továbbiakban felszólítja a megyéket — „hogy a cigányok is, úgy mint más ország lakosai valami állandó s becsületes kereset mód követésére és tartós lakhelyek választására foganatosan szoríttassanak. Egyéb íránt pedig Tisztelt Uraságtok arra ügyeljének, hogy kiknek szabadságukban van úti Leveleket kiadni, a Cigányok részére kiadandó úti Levelek íránt fennálló óvások szorosán tartassanak meg.”

A fentiekből láthatjuk, hogy a szórványosan fellelhető és a reformkorban hozott intézkedések, cigányokkal kapcsolatos elképzelések közel sem olyan horderejűek, mint a XVIII. század második felének rendelkezései. Mire a korábban bejött cigányság már megtelepedettnek látszott, e népcsoporttal kapcsolatosan újabb problémát, a román fejedelemségből idejövő oláh cigányság okozza. A magyar cigányság élete, viselkedése kevésbé kívánczozott jegyzőkönyvek lapjaira, hacsak nem központilag kellett őket összeírni.⁵

⁴ NML. IV. 1. a Kgy. jkv. 1826. 72. p.

⁵ NML. IV. 1. b Kgy. iratok. 303/1838

Értelemszerűen tehát csak a letelepedett cigánysággal foglalkozunk e dolgozatban.

A 19. század első felében végre hajtott összeírások négy összetett kérdésre adtak választ:

1. A cigány férfinak és feleségének neve, életkora, gyermekeinek neve, életkora.
2. Hány esztendeje élnek a faluban?
3. Mivel foglalkoznak?
4. Milyen a magatartásuk, voltak-e büntetve?

Tekintsük át a kérdésekre adott válaszokat a fennmaradt források alapján.

Az ismertetett források három időmetszetben 1838, 1841, 1843/44-ből maradtak fenn. 1838-ból a kékkői járás, losonci járás, szécsényi járás mintegy 70 falvából összesen 1483 személy adataival rendelkezünk, kikből 779-en felnőttek. 1841-ből a kékkői- és szécsényi járás 23 falvából 764 fő adatait ismerjük, közülük 427 fő felnőtt. 1843/44-ből a füleki járás mintegy 52 falvából 715 főt regisztráltak kik közül 380 a felnőtt.

A kérdőívekre adott válaszok illetve a kérdőívek kitöltése nem mindenütt egységes. Például 1838-ban a kékkői járásban voltak olyan helyek ahol csak a férfiakat írták össze, illetve csak a 18 éven felülieket, vagy községek említése nélkül „kékkői járás felső kerülete” bejegyzéssel kerültek személyek az összeírásba. Így sem pontos községi adatot, sem családszámot, sőt lélekszámot sem tudunk adni. Az összesített adatok csak a személyekre, és a személyeknél említett foglalkozásokra vonatkoznak. Az összeírás a helytartótanács rendeletére történt, melyet járásonként szolgabírói kerületenként kellett volna végrehajtani. Nézzük járásonként az eredményeket.

Kékkői járás 1838:⁶ A kékkői járásban 1838-ban 382 személyt írnak össze, kik közül 201 a felnőtt, és a felnőttek közül 96 fő (47, 7%) neve mellett volt, valamilyen foglalkozás, ill. mesterség. Közülük 87 a férfi, 9 a nő. A 96 fő foglalkozásának megoszlása a következő: 36-an muzsikuskok (37,5%), 28-an kovácsok, 4 fő kovács muzsikusk, 3 muzsikusk kovács. Egy-két fővel képviseltetik magukat az alábbi foglalkozásokban: kerülő, kapás, kanász, kupec, kupec-muzsikusk, lovász, napszámos, sitnyik, vályogvető, napszámos. A nők esetében egy fő madzagverő, 7 fő meszelőkészítők, egy fő pedig varrással keresi a kenyerét.

Losonci járás 1838: Az összeírtak száma 224. A felnőttek száma 130. Közülük 123-nak volt foglalkozása (94,6%) mindnyájan férfiak, 11 „szakmában”. Nagyságrendi sorrend szerint kovács 37, muzsikusk 35, kovács muzsikusk 28, kézi munkás 4, két-két fő kóborlók, lovász, pásztor, s egy-egy fő kocsis, kosárkötők, ill. ha ezt foglalkozásnak lehet venni, koldus. Az obsitosok száma itt a legtöbb, 10 fő.

⁶ NML. IV. 18 Szolgabírói iratok. 1838. 1841. 1843/44. A további járásokban is ezen jelzet érvényes.

Ugyanezen időmetszetben a szécsényi járásban 877 főből 448 a felnőtt, kik közül 315-nek (70,3%) van valamilyen foglalkozása, illetve mestersége. 293 fő a férfi, 22 a nő. A legtöbbször foglalkozást ebben a járásban jegyezték föl összesen 32 foglalkozási ágban. Ezek a foglalkozások a következők: csősz 4, festett ruhákkal kereskedik 3, inas 1, katona 4, kovács 96, kovács-muzsikus 26, muzsikus-kovács 1, kapás 5, kollár 1, kézimunkás 1, kupec 32 (közülük egy muzsikálni is tud), kosárkötő 1, kertész 2, lakatos 1, lakatos, kapás-vályogos 1, lovász 1, muzsikus 59, nyilván hegedűst ért alatta, mert külön megemlíti még 1, cimbalmost, aki szabadidejében kovácskodik is. Találkozunk hat fővel, akik muzsikus-vályogos foglalkozási bejegyzéssel bírnak, közülük 3, a kapások táborát is gyarapítja, az ostoros szakmát 1, a pásztor mesterséget 4, fő úzi. Kőműves mellé segéd munkásként 3, urasági szolgának, téglaegetőnek, vályogvevő szolgának egy-egy fő ment, míg hatan csak vályogot vertek. Bármennyire furcsán hangzik is 30 főnél a foglalkozás rovatba a „*nincs*” megjegyzést írták, ilyen megjegyzéssel: heverő, hamvas heverő, egyeseknél megjegyezve „*tsint*” nem csinál, jól viselkedik. Női foglalkozásként van említve három főnél a madzagverés, tíz főnél a meszelőkészítés.

Az 1838-ból megmaradt összeírások a három járás tekintetében hasonlóságot abban mutatnak, hogy mindhárom járásban a kovács, és a muzsikus a legelterjedtebb foglalkozási mód. A szécsényi járásban kiugróan magas 32 fő azok száma akik lókereskedélemmel foglalkoznak. A legkevesebb foglalkozási ágban a losonci járásban lakó cigányok dolgoznak. Ők szinte teljes szlovák lakosságú környezetben élnek.

1841-ből két járásból maradt meg összeírás, a kékkői és a szécsényiből. Mind a két járás összeírása töredékes.

A kékkői járás esetében 492 személyt rögzítettek, közülük 276 a 18 éven felüliek száma. Pontos családszámot, és nemek szerinti megoszlást a következtelen kitöltés miatt adni így sem lehet. Foglalkozásra nézve az adatok számszerűen megfoghatók.

Ennek a járásnak három mezővárosa van (*Balassagyarmat, Érsekvadkert, Kékkő*), így szinte érthető, hogy a legnépesebb tábort a muzsikusok alkotják, 106-an vannak. Közülük 88 muzsikus, egy cimbalmos, kettő hegedűs, hét kovács-muzsikus, nyolc muzsikus-kovács. Jelentős létszámmal képviseltetik magukat a kovácsok is, 46-an vannak, a többi foglalkozás, ill. szakma képviselői egy-két fővel vannak jelen az összeírásban. A többi járástól eltérően a nők a madzagverő, meszelőkészítő és madzagverő meszelőkészítő kézműipart jelentős számban űzik, összesen 95-en. Olyannyira eltér itt a női foglalkoztatás aránya a többitől, hogy a 265 foglalkozást űzők közül 109 a nők száma. Mellesleg ha a foglalkozási rubrika minden adatát összeadjuk, akkor 292 személynél van valamilyen mesterség, vagy foglalkozás jelölve, ez 16-tal több mint a felnőttek száma. Nem egyszer 8-10 éves lánykáknál, illetve 10-12 éves fiúknál írják be anyjuk vagy apjuk által űzött mesterséget.

A szécsényi járásból 1841-ből fennmaradt összeírás mindössze 10 faluban 277 főt regisztrált. Közülük 151 felnőtt, és 112-nek van valamilyen foglal-

kozási adata. A férfiak közül 27-en muzsikuskok, 22-en kovácsok. 5-en vájkot vetnek, 3-3 fő kovács-muzsikuskok, illetve muzsikuskok-kovácsok. Kettően pásztorkodtak, 5 vájkot, 1 pedig téglát vetett. Inas és katona ill. koldus ugyancsak egy-egy volt közöttük. A nők közül 42 a madzagverő kézműipart üzték, hárman pedig varrásból éltek.

Végezetül tekintsük át a füleki járás 1843/44-es évből megmaradt összeírását. Szinte ez mondható a legteljesebbnek. Mintegy 52 faluból maradtak fenn összeírások. Az összeírtak száma 715 fő, akik közül 18 éven fölül 308 fő. A felnőttek közül 308-nak volt mestersége, ill. valamilyen foglalkozása (81%). A 18 éven felüliek nemek szerinti megoszlása 294 férfi, és 14 nő. Ebben a járásban a legkedveltebb foglalkozás a kovácsmesterség, 101 név mellett volt ez a bejegyzés (32,7%). Sőt volt még 6 kovács-muzsikuskok, és egy muzsikuskok-kovács is. A következő foglalkozás a zenész. A fentebb említett 7 személy mellett tisztán muzsikuskokból élt még 32 fő (10,3%) és egy dudás. A mezőgazdaságban mindössze 7 fő kereste kenyerét (2,27%). Kertész kettő, kerülő kettő, pásztor kettő, kocsis egy. Katona, sőt obsitos sem volt az összeírtak között. „Kóborló” bejegyzéssel három esetben találkoztak. A nők esetében egy bába és egy szolgáló mellett 12-en madzagveréssel foglalkoztak.

Nemcsak az összeírások minősége, és mennyisége volt eltérő, hanem a megye földrajzi adottságai is. Míg a *Szécsényi* járásban többségében a folyóvölgyek sík területe dominál, dombvidéke is alacsony. 77 faluja van, addig a *Kékkői* járás 68 lakott helye és a *Losonci* járás 54 lakott helye részben már a közepesnél magasabb hegyek között található. Kevés kivétellel ez utóbbi két járás hagyományos mezőgazdasági művelésre alkalmas területben szűkölködik. A lakosság többsége szlovák. Gazdálkodási kultúrája eltér a magyartól, kevés földművelés mellett, állattenyésztéssel, juhtenyésztéssel, erdőgazdasággal foglalkozik. Fejlett a háziipara. Gabonaszükségletét részben részes aratással a délebbi részeken, vagy az Alföldön szerezték be. A két típus között átmenetet képez a *füleki járás* 67 lakott hellyel, déli részén magyar ajkú lakossággal, az északi részen szlovák népességgel.

A reformkorban a megyének 12 mezővárosa volt, közülük legjelentősebbek *Balassagyarmat*, *Losonc*, *Losonctugárral*, *Szécsény* és *Fülek*. *Kékkői*, *Divény*, és *Érsekvadkert* uradalmi helyek voltak, évenkénti három-négy érdek telenségben zajló vásárral és vásárjoggal. *Gács*, *Nagyoroszi*, *Nógrád* alig tűnnek ki a jobbágyfalvak közül. *Szirák* pedig csak 1824-ben kapott mezővárosi rangot. A mezővárosok lakossága egyik esetben sem éri el az 5000 főt. *Balassagyarmat* a legnépesebb közel 4300-an lakják, *Gács* lakossága pedig alig haladja meg az 1000 főt. Ezek közül a mezővárosok közül jelentősebb számú cigánylakossága volt *Szécsénynek*, *Balassagyarmatnak*, *Losoncnak* *Tugárral* együtt, *Érsekvadkertnek*, és *Kékkőnek*. *Szécsény* mezővárosában 1838-ban 25 családot írta össze 111 fővel. A 18 éven felüliek száma 61 fő. Közülük 28 férfinak és 1 nőnek volt tanult mestersége, ill. foglalkozása. A férfiak esetében 16 muzsikuskok, 5 kovács, 5 lókereskedő, egy kollár, és egy urasági szolgáló volt. Két

férfit mint nyomorultat tartottak számon, akik koldulással keresték kenyerüket. A lakosok közül fenyítve senki sem volt. Balassagyarmat (1841) 20 felnőtt férfi lakosa — csak őket vették lajstromba — mind muzsikos és „jó magaviseletű”, és 14-en már a városban születtek. Losoncon 1838-ban 8 család lakott 30 fővel, kik közül 17 töltötte be a 18. életévét. 9 férfinak volt foglalkozási bejegyzése, 3-3 kovács, ill. kovács-muzsikus, 2 muzsikus, 1 lókupec. Magaviseletük-nél: „becsületes magaviseletű, becsületes, jó” megjegyzéseket találunk. A már ekkor Losonccal egybeépült Tugár cigánylakossága 33 fő (13 családban 24 felnőttel). 13 főnek van tanult mestersége, ill. foglalkozása. 9 személy neve mellett a „megye hangásza” csak itt található megkülönböztető megjegyzés. Név szerint: 1838-ban *Bunkó Ferenc* 54 éves. 25 éve költözött Tugárra Fülekről, felesége Andor Julianna Aloiz. Három felnőtt fia van: a 25 éves Ferenc, a 20 éves Lajos, és a 18 éves Miksa. Mindhárman zenészek. 1853-ban már Egerben hegedűs és zenekarfőnök. *Dankó József, Csonka János és György, Illés András, és Kecskeméti József* mindnyájan Gömörből jöttek. Élt még a településen egy lókereskedő, két kovács, az egyik obsitos, és egy személy, akit szimplán csak muzsikusnak említenek. Fülek mezővárosában 1844-ben 9 család 28 lakossal, 18 felnőttel élt. 8-an muzsikálnak, egy kovács van. Mindnyájan helyi születésűek. Kékkő mezővárosában 20-an laktak. 4 muzsikus, az egyikük obsitos katona. [Érsek]Vadkerten 23 fő (6 család) két feleség egyedül él, férjük katona, a férfiak muzsikusok, kettő közülük 12 illetve 7 évig volt katona. Amíg katonák voltak magatartásukra sehol sem volt kifogás.

Ezekben a mezővárosokban különböző számú és szakmájú kézműiparos élt. A mezőváros közvetlen környékének lakosságát látták el termékeikkel. A lakosok között sok volt a nemes, a polgár, ennek megfelelően alakultak ki az itt élő cigánylakosság foglalkozásai.

Ha az összesített adatokat nézzük 1246 fő foglalkozását ismerjük. A kézműiparban és a kereskedelemben 682 fő volt foglalkoztatva, ha a nőket is beleszámoljuk az összeírtak (54%-a). A mostani szóval élve a szolgáltatásban az összeírtak (33%-a) dolgozott, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma az (5%-ot) sem érte el.

Amíg a múlt században főként zene és kovácsolás volt a mesterségük — bár e két foglalkozás továbbra is megmaradt — a reformkorra a cigányok által űzött mesterségek köre jóval 10 fölé bővült. Kovács mesterségből élt a férfiak közül 395 fő (38%), de arányuk nagyobb lesz ha ide vesszük a 77 kovács-muzsikust, és a 16 muzsikus-kovácsot. Ezek az univerzális kovácsok kelendő árukat készítettek, amiket többször lakóhelyüktől távol értékesítettek. Két példa *„Berki Márton cigánynak 352 kész szögért sarokpántért, és reteszért”* Balassagyarmat mezővárosa 3 forint 25 krajcárokat fizetett ki pénztárából. *Radics Ferenc „béri újmagyar”* Pesten „szögek árába egy régi fekete tízforintost kapott”⁷ Szám szerint 7-en voltak az uradalmi téglaegetők, és 18-an a vályog-

⁷ NML, V, 41. Bgy. invt. jkv. 1815. Szent András hava 26. sz., ua. 1848. 766. sz. Ez utóbbi esetben példánk hőse majdnem megjára, mert a „10 forintokérl” lovat akart vásárolni, de ezt a

vetők, akik évente a megnövekedett nemesi építkezések téglá és vályogigényét olgáltik ki.

Egy kortársnak — *Mocsárynak* — gondolatait a bevezetésben közöltük, most álljon itt egy másik kortárs *Krizsán János* verőcei pap ugyanazon évből való néhány mondata: „*Végtére a Czigányokról szóllok. Ezek nem laknak sátrakban, vagy valami rongyos putrikban: hanem sorokhoz képest tsinos házban, kettő [két család] pedig az Uraság téglaházi épületjében zselléreskednek. Nem is tsupa kovátsolásból vagy hegedű után élnek, hanem szőlő munkások, vagy az Uradalmi téglaháznál napszámban dolgoznak, vagy másoknak számára válykot vernek egész nyáron, télen kováts mesterséget űznek, vagy a kőbányában, vagy erdőkre járnak dolgozni. Fiaik a helybéli, vagy Kis-Marosi parasztoknál béreskednek, szántanak, kaszálnak, és egyéb paraszti munkát végeznek: leányaik Űri házaknál, vagy parasztoknál szolgálatban vannak. Koldulással senkinek sem alkalmatalankodnak. Eggyetlenegy, ki nagy öregsége miatt épen nem dolgozhat, maga eljár névnapok köszöntésére, és így muzsikálással iparkodik alamizsnát szerezni. Egyébként minnyáan nem csak dolgos, s esendes jó viseletű emberek, hanem jó keresztények is.*”⁸

Van még két foglalkozás, amiről külön is szólnunk kell, a zenész foglalkozás és a kupeckedés. Az utóbbiak, a kupecek száma 39 (5%), ebből 32 a *szécsényi* járásban lakó cigányok közül kerül ki. E közvetítő kereskedői foglalkozás magába hordozta a felemelkedés lehetőségét is, ugyanúgy, mint a bukást. A lóval való kereskedés, az orgazdaság melegágya volt ez a kenyérkereseti lehetőség, amit a korabeli jegyzőkönyvi bejegyzések megerősítenek.⁹

Egyes birtokos nemesek is igényt tartottak a lókupecek szakértelmére, lóvásárlási jártasságára, s nem mindig hátsó szándék nélkül. Példa erre a tereskei földbirtokos, és az ugyancsak tereskei *Oláh Mihály* újmagyar *lókereskedő* esete. A tereskei földbirtokos megbízta a helyi lókupecet, hogy egy pár öreg lovát a váci vásáron adja el. Oláh Mihály 140 forintra alkudta le a pár lovat, és még a földesúr adott 10 forintot a lókereskedőnek. Aláíratott vele egy 150 forintos kötelezvényt, hogy Szent Erzsébet napig a gyöngyösi vásáron vesz földesúrnak lovat. A lóvásár Gyöngyösön sem sikerült, s az ugyancsak Gyöngyösön tartózkodó földesúr a 150 forint készpénzt nem hajlandó átvenni, neki ló kellett, sőt azt még megtoldotta 100 forinttal a foglalót. Oláh Mihály újabb próbálkozását már Losoncon tette meg a Judit napi vásáron. Itt sikerült is vennie egy lovat, de ezt a lovat tőle a megbízó nem vette át, mivel

„*fekete tizest*” már rég kivonták a forgalomból. A pénz eredetéről a következőt mondta: „*Pesten szögek árában ... egy izraelitától ...*” „kapta.

⁸ *Krizsány János*: Tekintetes Nemes Nőgrád Vármegyéken helyezetteti, és a Méltóságos Váci Püspökség Uradalmához tartozó Verőcze Helységnevek Históriai, Topográfiai, Statisztikai leírása. In. Tudományos Gyűjtemény Pest. 1827. IX. k. 30-61. p

⁹ NML. IV. 1. b.Kgy. jkv. 1202/1822. „*Lovaknak jegyzéke, melyeket egy csapat cigánytól elvettek.*” Ugyanott 648 1823. „*Komárom vármegyében elfogott gyanús cigányoktól elvett szekerek és lovak jegyzéke.*” Uo. 43/1823. „*Markovits nevű Szabolcs megyében elfogott cigányoknál található holmik jegyzéke.*”

nem nyerte meg tetszését. Az újabb vásárlási lehetőség helye Nagysalló, ahonnan egy pár feketével tért vissza a lókereskedő. Most sem találta el megbízója tetszését, annak ellenére, hogy a két ló három hétig ott volt a földesúrnál, mígnem az magát meggondolva mint a panaszos levélben olvashatjuk, a következő elhatározásra jutott: „a lovat béressei által hozzám visszaküldötte, akik is az istállómról letörvén a lakatot, erővel egy pej lovat — minek ára 400 forint volt — elvitték, s a feketét nálam hagyták”. A történetnek nincs vége. Mintegy 345 forint kárért tesz panaszt a panaszos az alispánnál. Az alispán intézkedik, Oláh Mihály kap 100 forintot, és egy határozatot: „a lókereskedéstől egyáltalában tiltasson el.”

A másik felemelkedést ígérő foglalkozás volt a zenekarokban való muzsikálás, a magyar- és szórakoztató zene interpretálása. Emlékezzünk csak a követi utasításra, melyben helytelenítik többek között a „muzsikálásnak egészben leendő eltiltását”, mert mint írták indoklásként, „a Nemzeti Dallokat a Muzsikán oly különös ügyességgel fejezik ki”¹⁰ mint senki más. Nem célja a mostani tanulmánynak a cigányzenészek nógrádi működésének bemutatása, de egy-két képviselőjéről meg kell emlékeznünk. Mátray Gábor a múlt század 50-es éveiben így ír a cigányokról: „Miután Zsigmond uralkodása alatt bejöttek Magyarországra, itt hamar megtanulták a hegedülést és cimbalmozást, ők lettek ezen től a nép zenészei, ők az ünnepélyek, lakomák, menyekzők, keresztelek s torok alkalmával a kedv élesztői.”¹¹ Ilyen „kedv élesztő” volt az a négy cigány zenész, névszerint: Jónás István, Rigó Ignác, Rigó István és Rácz Ferenc, akik 1809. március 5-én Balassagyarmaton az alábbi kötelezvényt teszik: „... kötelezzük magunkat arra, hogy Ns (Nagyságos) városnak valahányszor szüksége vagy kívánsága volna muzsikára, hátratévén egyéb vendégfogadókat, a város vendégfogadóiban, vagy más helyein végve visszük, kivéven, ha lakodalomra hivatalosak volnánk.”¹²

Ugyanennek a bandának lehetett tagja 1818-ban Rigó András hegedűs, kinek hegedűjét egy gyarmati polgár jókedvében összetörte.¹³ Ugyanez a Rigó András 1833-ban már zenekarvezető. Berkes István az ő „Muzsikus Bandájába mint Bögös beállni kívánt”, mégpedig nem kis időre, amint az a forrásból kitűnik. „... A Bandában élete napjáig megmaradni kíván”. Kívánsága nyomatékként 100 forintot tesz le kaukcióba a bandába belépni akaró bögös, ha „szándékát minden ok nélkül megváltoztaná.”¹⁴ Nyoma maradt Rigó Bertalan klarinétosnak, és tudunk Balog András bandájáról is. A zenész foglalkozásuk nagyobb számmal általában a mezővárosokban, vagy azok közvetlen közelében

¹⁰ NML. IV. 1. a. Kgy. jkv. 1816. 1934. sz.

¹¹ Mátray Gábor: Magyar zene és a magyar cigányok zenéje. in: Magyarország és Erdély képekben. Pest 1853. IV. k. 120. p.

¹² NMÍ. V. Bgy. mvt. jkv. 1809. márc. 5.

¹³ NML. V. 1. Bgy. mvt. jkv. 1818. április 4. A hegedűt Pesten javítják. A javítás költségének 2/3 részét Zatkó János fizeti, 1/3 részét a tulajdonos. Indoklás: „A kárt az okozó nem szünetléssel okozta.”

¹⁴ NML. V. 1. Bgy. mvt. jkv. 78/1833.

lévő községekben vannak. 1838-ban Balassagyarmaton 20 zenészt írtak össze, Dejtáron 9-et, Patvarcon 5-öt. Az ugyancsak mezővárosi jogállású Szécsényben 16-an muzsikálnak. Fülel mezővárosában is nyolcan élnek hegedülésből, Losoncon mindössze ketten, de a szomszédságában lévő Losonctugáron, ami ugyancsak mezőváros, már 10-en keresték muzsikálással kenyerüket, köztük az országos hírnévre szert tett főntebb említett *Bunkó Ferenc*.

Nem lenne teljes a kép, ha nem szólnánk a cigányok katonáskodásáról. 1762. febr. 5-én országos szintű rendelet jelent meg miszerint „*a katonai hatóságok is figyelembe tartoznak venni, hogy ezen említett nép, máskülönb en alkalmas fiait vegyék be katonának*”¹⁵. Ez az intézkedés megkönnyíteni látszik a vármegye újoncállítását, mondván, a cigányság fiataljait besorozzák katonának. Ezt a „*buzgóságot*” kivédendő, a katonai hatóságok minden nyolc nem cigány után vettek be a hadseregbe egy cigányt. Ezt a megszorítást nem mindenkor tartották be, de főleg nem a napóleoni háborúk idején. 1809-ben pl. Balassagyarmat mezővárosának 12 katonát kellett kiállítani. A 19 „*megfogottakból*” besorozott 12 közül 4 újmagyar, vagyis cigány, a 4 cigány közül mindössze egy „*állt be önként huszárnak*”, de ő is „*város részére íratott be*”¹⁶. A szolgálat bizonytalan ideig tartott, s nem volt mindenkinek olyan szerencséje, mint az 1809-ben megfogott *Dilina Andrásnak*, aki a 32. számú herceg Esterházy gyalogezredben szolgált, s már a következő év „*Szent Mihály hava 30. napján ... obschid mellett hazabocsájtatott*” valószínű hosszabb szabadságra, és a helységnek pásztora lett. Az „obschid” elégett, s ezt igazolja a város.¹⁷ Ugyanezen évben „*Balog Márton új magyar a végett esedezvén*”, hogy a már említett gyalogezredből 1 hónapra szabadságra engedjék haza, „*mert édesanyja halálos betegségben sinylődvén katona fiát még egyszer látni kívánja*.”¹⁸

Bármennyire szigorú is volt a hadsereg légköre, ha csak tehették a besorozottak, a kötéllel fogottak, megszöktek. A botozás, a kötött élet nemigen kedvezett a cigányoknak, s többen a dezertálást választották. Két ilyen esetet őrzött meg Balassagyarmat mezőváros jegyzőkönyve. *Kolompár György* és *Jónás János* — mindketten szökött katonák — a gyarmati vásárban lopásba keverednek. Kihallgatásuk alkalmával az alábbiakat mondják. *Kolompár Nyitra megyéből szökött el a katonaságtól, a „Davidovich regimentből” közel 1 esztendeje. Arra a kérdésre „Kitől kaptad az obschidot?” így válaszolt: „Egy leánya találta”, de mikor az utolsó passzus honnanlétéről érdeklődnek, akkor már nem a szerencsés találásra hivatkozik — elmondja, hogy az utilevet „Pesten egy Deákkal tsináltatta, ... ahol a pecsétet is reá ütötte”. Mielőtt a ka-*

¹⁵ Heiczinger id. mű. 179. p.

¹⁶ NML. V. 1. Bgy. mvt. jkv. 1809. augusztus 3. 85. p. Uo. 1811. július 25. 103. p.

¹⁷ U. az Vö. 16.

¹⁸ NML. V. 1. Bgy. mvt. jkv. 1811. december 3. 167. p.

tonának vitték, nagykürtösi lakos volt. *Jónás Jánost* Pesten a vásárban fogták meg a katonának, de ő két-három nap után megszökött a laktanyából.¹⁹

Hogy mennyire bizonytalan volt a szolgálati idő, egy példa: *Oravecz András* 28 éves szolgálat után „haza szabadittatni a katonaságtól örökre akart”²⁰ úgy mint *Rätz Márton* katona, ki ugyancsak a hadseregből való elbocsájtását kéri.²¹ De sorolhatnánk azoknak az eseteit is, kik az összeírásban szerepelnek 10-20 éves katonai szolgálattal a hátuk mögött, annak szigorát csak fenyítéssel viselve el. Ha nős volt a befogott, az otthonmaradottakról nemigen gondoskodtak. A paraszti társadalom nagy családja még biztosíthatta a megélhetési minimumot, a cigányság azonban máról-holnapra élven nem volt tartalékja, koldult, vagy a máséhoz nyúlt, vagy ha meg volt az adottsága „rossz életet viselvén” mint *Virág Rózi*, „*kinek férje katona lévén, ő egyedül buja élete által keresi élelmét*”²².

A katonáskodás a reformkorban válik meghatározott időtartamú szolgálattá. 8 évben maximálják a szolgálati időt. Sok cigány férfi — nem egy közülük több évtizedes katonai szolgálat után — kapja meg véglegesen az elbocsájtó levelet —, az „*obschitot*”. A forradalom és szabadságharc idején közülük többen önként csatlakoznak a honvédséghez, többüket a helység pénzen fogadja meg katonának. A hiányosan fennmaradt honvéd névsorokban 39 a cigány katonák száma, kik 17 községből vonulnak be a hadseregbe²³.

1848 a cigányoknak is meghozza a személyes szabadságot. Felszabadulnak a feudális kötöttségek alól, de mivel jobbágytelekkel egyikük sem rendelkezik, semmiféle földhöz nem juthatnak. Legfőbb nyomorúságos viskójuk alapterülete és 1-2 m²-es udvar, az amit az 1860-as években a telekjegyzőkönyvekben bejegyeznek nevükre.

A fellendülő kapitalista fejlődés egyre jobban kiszorítja áruikat a piacról, számukra csak a legeriferikusabb munkák maradhatnak. Még jól járnak azok, akik az erdők-mezők gyógynövényeit gyűjthetik.

A felemelkedés egyetlen útjának látszik a zenekarokban való muzsikálás. De ez a lehetőség csak a legjobboknak adatik meg.

A többség szakképzetlen, elhelyezkedési lehetőségük nehéz, máról-holnapra élnek.

A helybenlakásukra és magatartásukra vonatkozó feljegyzések

Kékkői járás: A helybenlakás, a letelepedés adatai nagyon jók. A vándorlása lelassult. A férfiak több mint 50%-a 20 éve, vagy annál hosszabb ideje lakott ugyanazon településen egyhelyben. Általában a nők — érthető okokból nem helybeliek — mint feleségek kerülnek a településekre. A kovácsok, mu-

¹⁹ NML. Bgy. mvt. jkv. V. 1. 1811. 513. sz.

²⁰ NML. V. 1. Bgy. mvt. jkv. 1811. 558. sz.

²¹ NML. IV. 1. a. Kgy. jkv. 985/1822, 1500/1822.

²² NML. V. 1. Bgy. mvt. jkv. 1848. május 12.

²³ NMI. IV. 152. Megyefőnöki iratok 11/1850.

zsikusok nagyrészt helyben lakók, kevés köztük a vándor. Akik 10 évnél kevesebb ideje vannak egy helyben, azoknak a száma 28 (18%). Kifejezett vándort, csavargót e járásban nem találtak. A megélhetési viszonyok javulásával helyben lakókká váltak. Balassagyarmat muzsikusai közül a férfiak átlagban 25 éve helyben lakók, de a helyben születettek száma is 15 fő a 20 zenész közül. Egy-két helyen nyomon lehet követni a beszármazást is. Például Érsekivádkert mezővárosában lakók egy része Tereskéről, Dejtárról, Patakról, Magyarándorból, Nógrádból és Nagyorosziból költöztek a településre. Az ideköltözöttek többsége kovács, illetve kovács-muzsikus, a nők foglalkozása madzagkészítő, kefekötő. De olyan kis településnek is megvan az állandó cigány lakossága, mint pl. Alsósáp. Az itt lakó három család felnőtt férfitagjai mind helybeli születésűek. Kettőnek a felesége származott ide.

A fentiekhez hasonlóan meglepő adatokat tartalmaznak a magatartásukra vonatkozó rovatok is. A 173 felnőtt férfiből mindössze 7 volt fenyítve (4%). A nőknél mindössze 2 (1,5%). A büntetések mértéke nem komoly. Általában „a bíró házánál” történik a büntetés végrehajtása, mint pl. Berkenyén, ahol a helybeli pásztor büntet meg. Hogy miért, annak okát nem közlik. Ugyanúgy nem közlik mint a négy kovács és egy muzsikus esetében sem. A többi járásban általában verekedésért, káromkodásért kell a bíró házánál a „*botot elszenvedni*”. Valószínűleg, itt sem lehetett más az ok, mert a lopás vétkét minden esetben kiírták, bármilyen kicsi is volt az.²⁴

Losonci járás: Az ebben a járásban lakó cigányság is a legjobb úton van a letelepedés felé. 48 felnőtt cigány helybeli születésű, 30 évnél több ideje lakik a faluban 10, a két évnél kevesebb ideje egyhelyben lakók száma mindössze 22 (12,6%). A többi felnőtt a két megadott végpont közötti idő óta tartózkodik a településeken. Ezt az arányt még az sem rontja, hogy két felnőtt csavargó, de az ő magatartásuk is „jó”.

A régen helyben lakásnak vannak olyan hagyományai is, mint pl. Vámosfalván, ahol a cigányok megtelepedését 1758-ra teszik, vagy Divényben, ahol az ott lakó cigány családról az összeíró tudni véli, hogy 1793-tól helyben laknak.

Miután keveset, illetve kevésbé vándorolnak, magatartásukkal sincs sok probléma. Lopás miatt 3 személyt büntetnek meg, az egyik közülük 10 éves gyermek. A felnőttek közül az egyiknek „21 botot” kellett elszenvednie és börtönben is többször volt.

Hozzá képest az a három férfi, kik közül az egyik krumpli szedéskor kapott hat pálcat, a másik csavargásért hatot, a harmadik lopásért tíz vesszőt, csak az igazságszolgáltatás szigorának az áldozata. A többi férfi legfeljebb katona korában kapott büntetést, de azóta nem. Nálunk ilyen, és ezekhez hasonló bejegyzéseket olvashatunk a magatartás rovatban: „*becsületes magatartású*”, „*fenyítve nem volt*”, „*jámbor*”.²⁵

²⁴ NML. IV. 1. b. Kgy. i. gy. — 10. Cigányösszeírás. 1838. Kékkői járás.

²⁵ NML. IV. 1. b. Kgy. i. gy. — 10. Cigányösszeírás. Losonci járás 1838.

Szécsényi járás: Ez a járás már a 18. század második felében is a cigánytelepítések legfőbb színhelye. Az összeírások tanúsága szerint az itt letelepített cigányságnak sikerült gyökeret ereszteni, a viszonylag apró falvak képesek voltak megtartani és eltartani a különféle mesterségekhez értő cigány lakosságot, akik szakmaikban a paraszti háztartásokban talált nyersanyagokat, illetve hulladékokat dolgozták fel, vagy éppen szórakoztatásukról gondoskodtak, időnként pedig igavonó állatok adásvételének közvetítését is végezték. Van arra is példánk, hogy az egyik kállói lókupec disznókkal is kereskedik. Ez a rétege a cigányságnak a mezővárosok zenészei mellett a legtájékozottabb, mint ezt például a tereskei Oláh esetében láthattuk, anyagi helyzetük magasan jobb, mint más falusi sorstársaiké.

A helybenlakás, letelepedés, mint már erről szóltunk, ebben a járásban volt a források szerint a legszervezettebb. A helyben lakásnak hagyományai vannak. Így nem a meglepetés tényével hatnak az olyan adatok, hogy Szécsény 61 felnőtt lakójából 51 fő már ott született, vagy Nógrádmegyer 21 felnőtt lakójából mindössze három fő az odaszármazott. a bevándoroltak legnagyobb része feleség. Állításuk igazolására megemlítnék két példát.

Csécсэн tíz feleséget írnak össze, kik közül mindössze egy helybeli születésű. A többiek Domony, Ecséd, Erdőtarcsa, Monostor, Pásztó, Szirák, Verseg helységekből hozták a férfiak. Az erdőtarcasai 16 nős férfi közül kettő helybeli lányt választott feleségnek, a többiek Csécse, Jászberény, Kőkényes, Lőrinci, Palotás, Romhány, Szarvasgede, Szirák helységekből találták meg választottjaikat. Csécse esetében a nagyfokú külső házasság magyarázata, hogy a férfi lakosság nagyrésze kupec. Erdőtarcán 23-an kovácmesterséget folytatnak, és ennek a mesterségnek a produktumai szögek, fűrők, pántok, egyszerű eszközök a különböző nagyobb helységek vásárain kelnek el, ahol alkalom nyílik az ismerkedésre.

Összességében megállapítható, hogy rendkívül alacsony a férfilakosság belső vándorlása, közülük több mint 200-an 20 évnél régebben élnek azokon a településeken, ahol összeírták őket.²⁶

Miután eléggé nagyszámú felnőtt lakos viselkedési adatait tartalmaznak az összeírások, többféle következtetést is levonhatunk a járási cigányság viselkedéséről. Lopás miatt két férfi (55 és 25 évesek) és 2 nő volt büntetve (50 és 32 éves). Az 50 éves nő özvegy, ő többször követett el kisebb tolvajlásokat. A kétnembeli felnőtt lakosságból mindössze 4 fő, aki lopás miatt volt büntetve, a felnőtt lakosság 0,6%-a. Fenyítve már többen voltak. 24-en „szenveték el” különböző vétségekért a „biró pálcáját” (4%) . Hárman káromkodásért, ketten verekedésért, engedetlenségért és „hamisságért”, egy-egy főt fenyítenek. Ez utóbbi kettőnek foglalkozása lókupec.

Foglalkozására nézve a fenyítettek között legtöbb a kovács, 10 fő és nap-számos 5 fő. Hárman foglalkozás nélküliek, vagy ahogy az összeíró nevezi őket „hamuba heverő cigány”. (Mindhárman Béren laknak, közülük az egyiket

²⁶ NML. IV. 1. b. Kgy. i. gy. — 10. Cigányösszeírás. Szécsényi járás 1838.

„olykor-olykor kalodába zárták”. Elítélő módon az összeíró mindössze az egy éve Táb pusztára letelepedett cigány családról szól: „Tévelygők, Tsavargók, hol itt, hol ott laknak, vagy másütt.” Börtönt, vagy ahogy ma mondanánk, vizsgálati fogságot egy lókupec szenvedett el „gyanúságból Gyarmaton, de vétkét nem tudják”.

A nőknél lényegesen jobb a helyzet. A már említett lopást elkövető mellett egy kovács feleségét vonták „felelősségre” káromkodásért. A fenyítettek 15 községben laktak: Csécse, Erdőtarcsa, Mátraverebély, Kálló, Lőrinci, Bercel, Bér, Kisgéc, Karancsság, Nógrádmargal, Nógrádszakál, Nógrádmegyer, Piliny, Nagybárkány, Tótmarokháza. Amint látjuk, sem egy szakmához de még egy területhez sem kötődik a fenyítetteknek a számaránya.

Szécsény 111 cigány lakosa közül egy sem volt büntetve. „Magaviselete jó” bejegyzés található minden felnőtt lakos mellett. Olvashatunk dicsérő bejegyzést is, mint például a berceli 56 éves kovács esetében, ki „... 24 évig katonáskodott — az ugyancsak berceli 70 éves kovács-muzsikus — itt büntetve nem volt. „

Megmosolyogni való, de ide kívánczik a béri 18 éves nő, foglalkozására nézve „heverő cigány”, kinél a magatartás rovatnál az alábbi bejegyzés áll: „Tsint nem tett, becsületes Czigány”. Talán ez a megjegyzés a cigányok által elkövetett bűnök nagyrészeének mértékét is mutatja. A hatalomnak azonban tudatni kellett olykor-olykor veszővel, vagy pálcával, hogy jelen van.²⁷

Fülek járás: A cigányságot ebben a járásban is letelepedettnek tekinthetjük. A 196 család közül több mint 140 család tagjainak neve mellett „Mióta élnek a faluban?” rovatban „törzsökös”, „itt született” bejegyzéseket olvashatunk. A házasságok velejárója — egyik faluból a másikba való költözés — mint belső mozgás mellett, a férfilekosság vándorlása csak Bárna, Cered, Homokterenyé, Málnapataka, Ozgyin, Turicska, Vecseklő falvakban tapasztalható, ahol a családok megtelepedésének ideje 1-15 évvel ezelőtti időszakra tehető.

A viszonylag nagy számban megtelepedett cigányság a mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas területen is megtalálta a megélhetési lehetőséget. Beilleszkedésük, letelepedésük sikeresnek mondható, amit megerősítenek a magatartásukról szóló bejegyzések. többségük magatartása jó, még fenyítve sem voltak. A fenyítettek között mindössze 21 férfi van, a férfi lakosság 10,1%-a. Komolyabb — börtönbüntetést kapott — büntett elkövető egy van. 40 éves, foglalkozása téglás. Orgazdasággért egy férfit büntettek meg, mestersége kovács. Legtöbb férfit Karancslapujtón fenyítettek „nagy káromkodásokért”, összesen öt főt, mindegyikük foglalkozása kovács. A többi településen is a káromkodásért való fenyítés vezet. A nők közül mindössze hármat fenyítettek, mindhármuk foglalkozása madzagverés.

Végezetül közöljük a foglakozások számszerű adatait járási és megyei összehasonlításban.

²⁷ NML. IV. 1. b. Kgy. i. gy. — 10. Cigányösszeírás. Szécsényi járás 1838.

**Cigány férfiak és nők foglalkozása a reformkorban
az összeírások alapján**

Foglalkozás, mes- terség	Kékkő /1838	Loson c /1838	zécsén y /1838	Kékkő /1841	Szécsén y /1841	Füle k /1843	Fülek /1844	Össze- sen
Kollár			1					1
Kolompár	1							1
Kosárkötő		1	2					3
Kovács	28	37	96	46	22	65	101	395
Kőműves							1	1
Kupec	2		32	1		3	1	39
Kupec-muzsikus	1		1					2
Lakatos			1	5				6
Ló és sertés kupec			1					1
Sitnyik	1		3					4
Tégla(vető)			1	1	1	1	3	7
Vályogos-kovács			1	1				2
Vályogvető	1		6	1	5		3	16
Iparos, kézmű- ves kereskedő összesen	34	38	145	55	28	69	109	478
Csősz			4					4
Kanász	1							1
Kapás	1		5					6
Kertész			1				2	3
Kerülő	1						2	3
Kézimunkás		4	1	7		3	1	16
Kocsis		1						1
Kukoricapásztor				1				1
Lovász	2	2	1					5
Ostoros			1					1
Ökrész				1				1
Paraszti munka				2				2
Pásztor		2	4	5	2		2	15
Mezőgazd. dolg. összesen	5	9	17	16	2	3	7	59
Cimbalmos			1	1				2
Dudás							1	1
Házi dolgok				1		1		2
Hegedűs				2				2
Inas			1		1			2
Kovács-muzsikus	4	28	26	7	3	3	6	77
Kupec-muzsikus	1		1					2
Muzsikus	36	35	59	88	27	23	32	300

Muzsikus-kovács	3		1	8	3		1	16
Muzsikus-vályogos			6					6
Urasági szolgálta			1			1		2
„Szolgáltatás” összesen	44	63	96	107	34	28	40	412
Katona			1		1			2
Óbsitos	1	10	2	1		7		21
Katona össze- sen	1	10	3	1	1	7	—	23
Kóborló		2						2
Koldus	2	1		1	1		3	8
*Nincs	?	?	30	1	?	?	20	51
Egyéb összesen	2?	3?	30	2	1	?	23	61?
Bába			1				1	2
Festett ruhák			3					3
Gazdaasszony				7				7
Libapásztor				6				6
Madzag és meszelőkészítő				19				19
Madzagverő	1		3	39	42		12	97
Meszelőkészítő	7		10	38				55
Napszámos	2		7			1		10
Szolgáló							1	1
Varró	1				3			4
Női munkák összesen	11	—	24	109	45	1	14	204
Összesen	96	123	315	292	112	103	205	1246

* Csak azoknak a létszáma szerepel, akik az összetérásban is jelölve vannak.

**Az összeírásokban szerepelt személyek foglalkoztatási
vagy mesterségbeli adatai**

<i>Járás</i>	<i>Összesen</i>	<i>Felnőtt</i>	<i>Foglalkozása van</i>	<i>Ebből férfi</i>	<i>Ebből nő</i>
Füleki 1843/44	715	380	308	294	14
Kékkői 1838	382	201	96	87	9
1841	492	276	265	183	109
Losonci 1838	224	130	123	123	0
Szécsényi 1838	877	448	315	293	22
1841	277	151	112	67	45
Összesen	2967	1586	1246	1047	199